

כל כלב בא יומו

מחשבות בעקבות הספר "משפט הכלב"

יעל הפלר ורונית רוזנשטיין*

א. הקדמה

ב. הבעלות על הכלב וזכויותיו

ג. כלב נובח אינו(?) נושך

ד. הכלב בשירות המדינה

ה. הכלב ודיני הנזיקין

ו. חיות אדם

ז. סיכום

א. הקדמה

"אדם הרוכש או מאמץ לו כלב,

לא תמיד יודע מה הוא 'קונה' לעצמו,

ומה החוק דורש ממנו"

– כך מצדיקים מחברי **משפט הכלב** בהקדמה לספרם את הצורך במדריך לבעל הכלב.

באחרונה אנו עדים לתופעה חדשה בשמי הספרות המשפטית – ספרי "עזרה עצמית" ("self help"). ספרות ממין זה באה לתת מענה לבעיות משפטיות שכוחות שהציבור הרחב נתקל בהן. אם בעבר המשפט היה שייך לקבוצה סגורה של משפטנים, שעשו כל שביכולתם לשמור על המשפט כנישוא מעם, מטרת ספרות "העזרה העצמית" הנה לקרב את המשפט אל האזרח ההדיוט. ספרות זו מגבירה את הנגישות של המשפט לכל דורש, ונועדה לסייע לאזרח ולהדריכו כיצד, למשל, להתגרש, כיצד להקים חברה ועוד.

יש מקום לסברה כי הספר **משפט הכלב**, מאת השופטים צבי טל ושלוש ברנר, משתייך במידת מה לז'אנר זה של ספרות משפטית. הספר אינו מכוון לקהל יעד של משפטנים, אלא לכל בעלי הכלבים באשר הם, ועל כן שפתו עממית ופשוטה להבנה. עם זאת, המחברים מציינים בהקדמה לספר כי מטרתו לסייע אף למשפטנים וכראיה לכך מביאים בסופו את כל מראי המקומות לחוקים ולפסיקה הנוגעים לנושא.

הספר מאגד את כל הדינים הנוגעים לזכויות בעל הכלב ולחובותיו, וכן למעמד הכלב במשפט הישראלי בכלל. איגוד זה של דינים מכלל תחומי המשפט מייחד את הספר מז'אנר ספרי "העזרה

* סטודנטיות בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת חיפה.

העצמית, "משום שבמקרים רבים ספרים מסוג זה עוסקים בתחום אחד מסוים של המשפט, ואילו הספר **משפט הכלב** מעמיד את הכלב במרכז הדיון ומלקט סביבו את כל תחומי המשפט הנוגעים לו.

הבדל בולט נוסף נעוץ בכך שספרי "העזרה העצמית" לרוב מנוסחים באופן שנועד להדריך את הקורא, שלב אחר שלב, כיצד להגשים מטרה מסוימת. לעומת זאת, הספר **משפט הכלב** אינו מוביל את הקורא אל "נקודת סיום".

בנוסף, שלא כמו ספרי "העזרה העצמית" הפופולריים, כי הספר אינו בא להחליף את עורך הדין, אלא נועד לשמש לבעלי הכלבים כמעין ספר הדרכה על הזכויות והחובות הנלוות למעמד זה.

בביקורת זו נסקור את הספר **משפט הכלב**. אין בכוונתנו לסקור בצורה סכמטית את כלל פרקי הספר, אלא להתמקד בהרחבה בכמה סוגיות העולות ממנו.

בפרק הראשון לביקורת נבחן כיצד הספר עוסק בסוגיית הבעלות על הכלב וזכויותיו. עניין זה הנו בעל חשיבות רבה, שכן הכרעה בו סוללת את הדרך להתייחסות אל הכלב בהמשך הדיון ומהווה את בסיסו. בנוסף, חשיבותו נובעת מכך שאינו חד-משמעי, שכן קיימות גישות שונות באשר לסוגיית מעמדו של הכלב במשפט וכיצד ראוי להתייחס אליו – כאל קניין או כאל אישיות משפטית בעלת זכויות משל עצמה. בנוסף, נבקר את היעדר קיומו של משפט משווה, בכל הנוגע למעמד הכלב במערכות משפט של מדינות אחרות.

בפרק השני נדון בסוגיית הכלבים המסוכנים, אשר זוכה באחרונה לתשומת לב ציבורית ותקשורתית רבה, משום התכיפות ההולכת וגדלה של מקרי תקיפת בני אדם על ידי כלבים, שלרוב משתייכים לגזעים שנקבעו בחקיקה כמסוכנים. אף בפרק זה נבחן את העמקתם של מחברי הספר בנושא ואת התמודדות מערכות המשפט במדינות אחרות בעולם עם בעיה מורכבת זו, אשר מביאה לידי התנגשות בין שני ערכים עליונים: מחד גיסא, הרצון להגן על חיי אדם ושלוש הציבור ומאידך גיסא, הרצון להתחשב בזכויות הכלבים ובעליהם.

בהמשך, בפרק השלישי, נבחן את סוגיית הכלב בשירות הצבא, המשטרה ובתי הסוהר. עניין זה זכה לשני פרקים בספר, אולם, בביקורת זו נראה כי מלבד סקירה יבשה ואינפורמטיבית של המצב המשפטי המצוי, אין כל התייחסות לשאלות המוסריות הכרוכות בשימוש בכלבים – שהנם חיות חסרות ישע – לצורכי לחימה, שמירה וביטחון ובהעמדתם בסכנה.

בפרק הרביעי נעסוק בדיני הנוזיקין, הנדונים בספר בהרחבה. כאמור, הספר משתייך לז'אנר ספרי "העזרה העצמית" ומיועד בעיקרו לבעלי כלבים. משום כך, ומשום שבעלי הכלבים מועדים במיוחד להיתבע בתביעות נזיקיות, התייחסות נרחבת זו מובנת.

לבסוף, בפרק החמישי לביקורת זו נסקור את האחריות שעשויה להיות מוטלת על בעלי כלבים לפי המשפט הפלילי אם אינם עומדים בחובותיהם הקבועות בדין. מטרת המחברים, בדונם בעניין זה, דומה לזו הנוגעת לפרק הדין בדיני הנוזיקין – מתן המידע הדרוש לבעלי הכלבים כדי להימנע מעימות עם החוק. בנוסף, בפרק זה נבקר את התייחסות הספר **משפט הכלב** לסנקציות המוטלות בחוק על אלו הפוגעים בכלבים. נראה כי המחברים אינם מסבירים את הרציונלים המונחים בבסיס האיסור לפגוע בבעלי חיים ובהם כלבים.

משום היעדר היכולת לסווג את הספר **משפט הכלב** כמשתייך לז'אנר ספרי "העזרה העצמית" מחד גיסא, וכספר משפטי לכל דבר מאידך גיסא, עשוי להתעורר חוסר בהירות באשר למטרותיו של הספר ובאשר לשאלה אם הן הוגשמו. על כן, יש לזכור כי בעוד כותבות ביקורת זו ראו לנכון להתייחס או להעמיק בעניינים מסוימים, ייתכן שהמחברים נמנעו מכך בכוונה, בהתחשב בקהל היעד שהגדירו בהקדמה לספרם.

ב. הבעלות על הכלב וזכויותיו

בעלי החיים והכלב ביניהם – כמו העבדים בעבר – נתפסים כתופעות דואליות: אישיות משפטית נושאת זכויות מחד גיסא, ואובייקט שהוא מושא לזכויות קניין מאידך גיסא.¹

הספר פותח, בפרק הראשון, בהגדרת "בעל כלב", כפי שהיא מופיעה בדברי חקיקה שונים העוסקים בבעלי חיים, וזאת על פי צורכי החוק המסויים ומטרותיו.² אין בחוקים השונים הגדרה אחידה של "בעל כלב". החוק להסדרת הפיקוח על כלבים, למשל, מגדיר אותו כך: "בעליו של כלב – לרבות מי שמחזיק בכלב דרך קבע," ואילו פקודת מחלות בעלי חיים³ מרחיבה את ההגדרה ומחילה אותה גם על אדם שיש לו שליטה, יכולת פיקוח על בעל החיים או טובת הנאה ממנו. מחברי הספר אינם מתייחסים לחוסר אחידות זה ולא-הוודאות הנגרמת כתוצאה מהיעדר התאמה בין דברי החקיקה השונים. אין גם ביקורת על עצם ההגדרה הרחבה, אשר בעקבותיה אדם עלול למצוא עצמו אחראי על פי חוק לבעל החיים ולמעשיו, בלא ידיעתו. אדם אשר ברשותו מקרקעין, למשל, שאלהים פולשים בעלי חיים בלא שליטה מצדו, עשוי להימצא אחראי בדיון לבעלי החיים ולמעשיהם, וזאת בלא כל כוונה ורצון מצדו להיחשב לבעליהם.

בנוסף, הפרק מגדיר את הכלב כנכס בר קניין ובעלות היכול להיחשב כ"מיטלטל" לפי הגדרת סעיף 1 לחוק המיטלטלין.⁴ בכך תומכים דינים נוספים,⁵ שהמחברים מביאים, אולם מודגשת העובדה שהכלב, כהגדרתו במשפט הישראלי, הוא **חפץ בעל ערך כלכלי**.⁶ כל אדם רשאי לזכות בבעלות בכלב משוטט שאין לו בעלים. בנוסף, כלב שאבד נחשב ל"אבדה" ויש לנהוג בו בהתאם להוראות חוק השבת אבדה.⁷

הפרק השני לספר עוסק בכלב מנקודת מבט שונה, ובוחר אם הכלב הוא אכן חפץ, כפי שהוא הצטייר בפרק הראשון. בפרק זה מתייחסים המחברים לתפיסה נאורה יותר, ולפיה ההתייחסות אל

¹ י" וולפסון, "מעמד בעלי החיים במוסר ובמשפט" **משפט וממשל** ה (תש"ס - 2000) 551.

² לדוגמה, סעיף 1 לחוק להסדרת הפיקוח על כלבים, התשס"ג-2002, ס"ח 216.

³ פקודת מחלות בעלי חיים (נוסח חדש), התשמ"ה-1985, ס"ח 84.

⁴ חוק המיטלטלין, התשל"א-1971, ס"ח 184.

⁵ כך, למשל, סעיף 22 לחוק ההוצאה לפועל, תשכ"ז-1967, ס"ח 116.

⁶ בפסק הדין ת"ק 735/95 **אורית גמליאל נ' דויד סמירנוף ואחרים** (לא פורסם) נקבע כי כל הפוצע או ההורג את כלב של אחר, בין במזיד ובין ברשלנות, חייב לפצות את בעלי הכלב. כך גם רופא וטרינר שהתרשל בטיפול בכלב שהובא לטיפול במרפאתו ועקב כך נגרם נזק לכלב, יהיה חייב בחובת זהירות ותשלום פיצויים לבעלי הכלב (ת"א 827/96 **יפים זלסקי נ' מרט אלבסקי**) (לא פורסם).

⁷ חוק השבת אבדה, התשל"ג-1973, ס"ח 172.

הכלב אך ורק כאל נכס מיטלטל, איננה נכונה ואיננה צודקת. תפיסה זו רואה בכלב בעל זכויות טבעיות הזכאי להגנת החוק.⁸ תפיסה זו ניכרת במגמה הולכת וגוברת של חוקים חדשים ופסיקה, המתייחסים לבעלי החיים בכלל ולכלב בפרט, כראויים להגנות בחוק.⁹ דוגמה לכך ניתן למצוא בפסיקה של בית משפט השלום בתל אביב,¹⁰ שעסקה בסכסוך בין בני זוג באשר לחתולה ולכלבה שהיו ברשותם במהלך חייהם המשותפים. השאלה שנידונה היא, האם יש להתייחס אל בעלי חיים כאל קניין או כאל בעלי מעמד דומה למעמד ילדים. בית המשפט קבע, כי בעלי חיים אינם דומים לילדים, אולם לא ניתן לראות בהם רכוש לכל דבר.

עם זאת, פסיקה שניתנה בשנת 1996, דחתה בקשה שהוגשה על ידי כלב, להסיר עיקול שהוטל עליו.¹¹ פסיקה זו מחזקת את התפיסה הנושנה שכלב הנו נכס בעל ערך כלכלי ותו לא. אולם יש לייחס לפסיקה זו אך את המשקל הראוי לה, שכן היה מדובר כאן בהחלטה של ההוצאה לפועל. יתרה מזו, בשנת 1999 תוקן חוק ההוצאה לפועל¹² והוכנסה בו הוראה, שאמנם מגדירה חיות מחמד כמיטלטלין, אך כמיטלטלין שאינם ניתנים לעיקול.¹³

יש לציין, שלמרות ההתייחסות המקיפה בספר לסוגיית מעמד הכלב במשפט, הרי מדובר בעיקר בסקירה פוזיטיביסטית של החוקים הקיימים ופסקי הדין הרלוונטיים, ולא באמירה נורמטיבית או נקיטת עמדה מצד המחברים. חיסרון זה תמוה, בעיקר משום ששני המחברים הם שופטים, שיש הסבורים כי תפקידם, בין השאר, הוא לחנך את הציבור לערכי יושר וצדק.¹⁴

מחברי הספר תיארו בקצרה את התיאוריה שעליה מתבססת זכותו של הכלב להתחשבות. לפי תיאוריה זו, סגולותיו של הכלב לסבול ו/או ליהנות, מהוות תנאי מוקדם לעצם האפשרות שיהיה בעל אינטרסים,¹⁵ אולם חסרה בספר הבחנה בין זכויות ובין אינטרסים.¹⁶ מאחר שהשיח כולו (כמו גם שם הפרק) משתמש בטרמינולוגיה של "זכויות", אין זה מדויק לבסס אותו על תיאוריה הדנה באינטרסים. בנוסף, קיימת רמה נוספת של התחשבות, המדורגת מתחת לרמת האינטרסים, והיא "טובת הכלב" (המזכירה במהותה את ההבחנה בין "זכויות הילד" ובין "טובת הילד"). המחברים

⁸ בעניין הגישה הרואה בעלי חיים כבעלי זכויות וכמושאים מוסריים עצמאיים ראו וולפסון, לעיל הערה 1. מנגד, קיימת גישה הרואה באיסור להתעלל בבעלי חיים שאינו נובע אלא מן הרחמים שאנו חשים כלפיהם. ביודעס את כאבם, בני האדם סובלים ואת הכאב הזה הם מבקשים למנוע מעצמם. לגישה זו ראו: א' בן-זאב, "הטעם שבאיסור לצער תנינים" **משפט וממשל** ד (תשנ"ז-תשנ"ח) 763.

⁹ חוקים המתייחסים לבעלי חיים בכלל: חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), התשנ"ד-1994, ס"ח 56. חוקים המתייחסים לכלבים בפרט: פקודת הכלבת, 1934, ע"ר 242. בתיק בקשות שונות 916/94 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' צ'יקו שיצ'צ'ינה (לא פורסם) נקבע כי כלבים שמוחזקים בתנאים מחפירים, יילקחו מבעליהם.

¹⁰ תמ"ש (ת"א) 32405/01 פ.א. נ' א.א. (טרם פורסם, ניתן ב-18.03.2004).

¹¹ תיק הוצאה לפועל 9164/93 [עכו] (לא פורסם).

¹² חוק ההוצאה לפועל, תשכ"ז-1967, ס"ח 138, בסעיף 22(א).

¹³ להרחבה בנושא עיקול חיות מחמד, ראו פ' לרנר, "על חייבים ובעלי חיים: חיית מחמד כנכס שאינו בר-עיקול" **עלי משפט** ד (תשס"ה) 205.

¹⁴ פ' להב, "גוני הגישות לביקורת השיפוטית בארה"ב" **עיוני משפט** י(3) (תשמ"ה) 491, 495.

¹⁵ פ' סינגר, **שחרור בעלי-החיים** (הוצאת "אור-עם", תשנ"ח-1998), בעמ' 42-50.

¹⁶ קיימת אסכולה הטוענת לזכותו של כל בעל חיים שלא לחוש כאב או סבל כלשהו. ראו רע"א 1684/96 עמותת "תנו לחיות לחיות" נ' מפעלי נופש חמת גדר בע"מ ואחרים, פ"ד נא (3) 832, 857.

מצטטים דעת מיעוט בפסק דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה,¹⁷ אשר בו השופט מנמק את החלטתו בכך שטובת הכלב עמדה לנגד עיניו. אנו מקוות שבמהדורה השנייה של הספר עניין זה יזכה ליתר התייחסות.

סוגיה נוספת המועלת בפרק זה, וזוכה לאזכור קצר ותמציתי, הנה סוגיית הניסויים בבעלי חיים. מלבד ציון החקיקה הרלוונטית לנושא, הספר בוחר שלא להרחיב בסוגיה. לדעתנו, היה מקום להביע עמדה בעניין החקיקה הדלה ותוכנה המעורפל. חוק צער בעלי חיים (ניסויים בבעלי חיים)¹⁸ ראוי, למשל, לבחינה. החוק אוסר עקרונית כל ניסוי בבעלי חיים, אלא בתנאים, אולם תנאים אלו, המפורטים רק בתוספת לחוק ולא בחוק עצמו, רחבים ומטילים הגבלות מהותיות מעטות בלבד על עריכת ניסויים. ניתן אף לומר, כי החוק מגן על בעלי החיים למראית עין בלבד.

הספר עוסק בקיומו של החוק (והתקנות שנחקקו בעקבותיו),¹⁹ אך נמנע מדיון מוסרי וערכי בסוגיית הניסויים בבעלי חיים. לדעתנו, מן הראוי להביא לידיעת הציבורית את העובדה, הידועה למעטים בלבד, כי נעשים ניסויים בכלבים.²⁰ סוגיה קרובה הנה עניין השימוש בכלבים לצורכי לימוד ואימון רפואי של חובשים בצה"ל.²¹ הספר מציין שימוש זה – שוב, בלא ציון עמדה ערכית – ואינו מקשר אותו לסוגיית הניסויים, אף שניתן לטעון כי קיים דמיון בין שני הנושאים.

באותה נימה, תרומתו החשובה של הספר להעמקת התודעה של יודעי ח"ן והציבור בכלל בדבר זכויות הכלב הייתה זוכה למשנה עומק לו היה נידון גם ההקשר הרחב יותר העוסק במעמדם המשפטי של בעלי החיים בכלל ושל הכלב בפרט במערכות משפט אחרות בעולם. ייתכן שבחינת המגמות במשפטן של מדינות אחרות בנושא הייתה מסייעת בהבנת המגמה העכשווית ואולי אף העתידית במשפט בישראל. בארצות-הברית, למשל, המשפט אינו רואה בבעל החיים אישיות משפטית.²² מתוך תפיסה זו מעניקה החקיקה בארצות-הברית, כמו גם ההלכה הפסוקה, פירושים שונים לאיסור ההתעללות בבעלי חיים, ההתאכזרות אליהם ועינוים. פירושים אלו נשענים על תחושת הרחמים, על חינוך האדם ועל אי-ההגינות שבהתעללות בחיה חסרת ישע וחסרת הגנה.²³ גישה זו, לפיה הטעם להגנה על בעלי החיים נעוץ בציווי המוסרי, אינה זרה אף למקורותינו שלנו. המשפט העברי הוא מהראשונים שהנהיגו חוקים שעניינם צער בעלי חיים.²⁴

17 ע"פ [חי'] 313/84 מדינת ישראל נ' זאב ויניק, פסקים מחוזיים תשמ"ה ב 133.

18 חוק צער בעלי חיים (ניסויים בבעלי חיים), התשנ"ד-1994, ס"ח 298.

19 כללי צער בעלי חיים (ניסויים בבעלי חיים), התשס"א-2001, ק"ת 752.

20 <http://news.ep.walla.co.il/?w=5/155905>

21 לדוגמה לעתירה בנושא ראו בג"ץ 9374/02 "תנו לחיות לחיות" נ' תת-אלוף ד"ר גיורא מרטינוביץ' ואח', פ"ד נז(3) 128.

22 בפרשת **Hawaii v. Levasseur**, 613 P2d 1328 פסק בית המשפט בארצות הברית, כי דולפין אינו יכול להיחשב ל"זולת" (another) לעניין הגנת הצורך במשפט הפלילי. הגנת הצורך, נימק בית המשפט, חלה רק כאשר נשקפת סכנה ל"זולת". בעל חיים אינו יכול להיכלל בגדר מושג זה.

23 ראו דברי השופט קמפבל בפסק הדין: **Walters v. People**, 46 P 112 (1896).

24 כבר בספר **בראשית**, כאשר ניתן לנוח ולבניו היתר לאכול בשר, הם הצטוו: "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" (בראשית ט, ד). מצוות נוספות אנו מוצאים בספר **דברים**: מצוות שילוח הקן – לפיה יש לשלח את האם טרם לקיחת אפרוחיה מן הקן על מנת שלא תצטער (דברים כב, ו-ז) ו"לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו" (דברים כב, י). חשוב לציין כי בספר **משפט הכלב** ישנה התייחסות בפרק נפרד למקום הכלב במקורותינו, אולם גם בפרק זה חסר דיון בזכויות

המשפט האמריקני המסורתי, בדומה לדברי חקיקה מסוימים במשפט הישראלי, נוהג לרוב לסווג את בעלי החיים כקניין.²⁵ מנגד, ישנו זרם הולך וגובר במשפט האמריקני אשר מתייחס לבעלי החיים, ובמיוחד לחיות הבית, לא כאל חפצים אלא כאל יצורים חיים, בעלי נשמה ורגש.²⁶ ההבחנה בין בעלי חיים ובין חפצים מצאה את ביטוייה אף בפסקי דין הנוגעים לתביעות נזיקין בגין עוולות כלפי בעלי חיים.²⁷ בדומה, אף בתי משפט נוספים ברחבי ארצות-הברית הכירו בכך, ששוויו של בעל חיים לבעליו בנסיבות מסוימות רב יותר משוויו השוק של אותו בעל חיים ויש לתת לכך ביטוי בחישוב שיעור הפיצויים לבעליו.²⁸

מדינה נוספת, שראוי לציין כדוגמה לנאורות בתחום זכויות בעלי החיים היא שוודיה, ממובילות המאבק בדיוני מועצת האיחוד האירופי לרווחת בעלי החיים. שוודיה מתאפיינת בחקיקה מתקדמת ביותר למען רווחת בעלי החיים, לעומת מדינות אחרות באירופה.²⁹ בהצהרה הכללית של החוק השוודי לרווחת בעלי החיים³⁰ ניכרת ההכרה בתנאי ניצול המוניים של בעלי חיים ובבעיות הנובעות מעצם החזקת החיות בתנאים אלה. מודגש מצב החיות: הן סכנות החולי, הרעב, הצמא, הצפיפות ופגעי מזג האוויר, והן הסבל שעלול להיגרם לחיות בתנאים אלה. האדם, לפי החוק, נועד לטפל ולגונן, והפגיעות הצפויות הן תוצאה של הזנחת תפקידיו אלו.

לסיכום, הדיון בסוגיית הבעלות על כלב, מעמדו במשפט וזכויותיו מתמצה בספר בסקירה עובדתית של המצב המשפטי המצוי, ואילו המצב הרצוי אינו זוכה לכל התייחסות מצד מחברי הספר. כאמור, היה בדיון בדבר מעמדו של הכלב במשפט המשווה כדי להאיר סוגיות חשובות. העלאת סוגיות אלו היה בה כדי לחדד את תרומתו של הספר, אשר פותח צוהר חשוב לתחום אשר לא רבה הכתיבה בו בישראל, וודאי לא כתיבה הנגישה גם לציבור הרחב.

הכלב ובמעמדו במשפט. להרחבה בנושא הכלב במשפט העברי ראו א' בן-יצחק, "גידול כלבים והיבטיו המשפטיים", משרד המשפטים, המחלקה למשפט עברי והמרכז להוראת המשפט העברי ולימודו במכללת שערי משפט, תשס"ה גיליון 192, <http://www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/1FA975E5-30D4-4973-A13D-FB4977F6AD4A/0/192.rtf>

²⁵ בפסק דין (1995) Fla. Dist. Ct. App 655 So.2d 109 **Bennett v. Bennett** דן בית המשפט, בישובו כערכאת ערעור, במחלוקת בעניין משמורת על כלב של בני זוג שנפרדו. בפסק דין זה נקבע, כי החוק בפלורידה מגדיר בעלי חיים כקניין פרטי. על כן נפסק, כי לא הייתה לערכאה דלמטה סמכות להעניק משמורת או הסדרי ראייה לקניין.

²⁶ ראו לדוגמה: Relating to Professor Rebecca J.Huss, "Separation, Custody, and Estate Planning Issues", *Univ. Colo. Law Review* (74) 181 (2003), "Companion Animals", וגם: בפסק דין (1999) N.Y. App. Div. 264 A.D. 2d 340 **Raymond v. Lachman** קבע בית המשפט העליון במדינת ניו-יורק, בתובענה הנוגעת לבעלות על חתול, כי היות שהחברה מוקירה יחס מיוחד לחיות מחמד, החתול יישאר היכן ש"חי, שגשג, נאהב והחזיר אהבה במהלך ארבעת השנים האחרונות" (שם, בעמ' 341).

²⁷ בפסק דין (1979) N.Y. Civ. Ct. 415 N.Y.S.2d 182 **Corso v. Crawford Dog and Cat Hospital, Inc.**, דובר בתביעת נזיקין כלפי בית חולים לחיות בעילה כי הטיפול היה רשלני. בית המשפט אמר במפורש כי "חיות מחמד אינה רק עצם אלא שמור לה מקום מיוחד בין אדם לרכוש" (שם, בעמ' 183). לפיכך פסק בית המשפט באותו מקרה פיצויים מוגדלים לבעלת הכלב.

²⁸ ראו לדוגמה: **Brousseau v. Rosenthal**, 443 (N.Y.S. 2d 285 (N.Y. Civ. Ct. (1980)) וגם: **Mitchell v. Heinrichs**, 27 P. 3d 309 (Alaska 2001).

²⁹ להרחבה בעניין המצב המשפטי של בעלי החיים בשוודיה ראו: <http://www.anonymous.org.il/sweden.htm>

³⁰ לקישור לחוק: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/58/44/51574064.pdf>

ג. כלב נובח אינו(?) נושך

הפרק העוסק בהחזקת כלבים ורישומם, פורש את החוקים והתקנות שעל פיהם נדרשים בעלי הכלבים לנהוג. מוזכרת, למשל, בבהירות החובה לרשום את הכלב, לסמנו, לחסנו וכדומה. בנוסף, הפרק סוקר את הסדרי החקיקה הרלוונטיים לעניין כלבים מגזע מסוכן,³¹ שהנה סוגייה "בוערת" בשיח הציבורי, בגלל כמה מקרים מצערים שבהם הותקפו בני אדם על ידי כלבים. בכל המקרים הללו התקיפות בוצעו על ידי כלבים המשייכים לגזעים שנקבעו בחקיקה כמסוכנים.

הספר מזכיר מקרה נורא שאירע במדינת ישראל, שבו תקיפת כלב הביאה למותה של ילדה בת ארבע. לאחר המקרה קמה זעקה ציבורית שבעקבותיה הואץ תהליך החקיקה והסדרת העניין על ידי הכנסת והשירותים הווטרינריים במשרד החקלאות. בין היתר, נקבע כי תיאסר כניסתם לישראל של כלבים מגזעים שנקבעו כמסוכנים, ואלה שנמצאים בארץ יסורסו ויעוקרו.

עמותת "תנו לחיות לחיות" הגישה עתירה לבג"ץ לביטול הצו והתקנות שהותקנו בדבר החזקת כלבים מסוכנים, בשל היותם בלתי סבירים ונעדרי מידתיות. בית המשפט העליון קבע כי הצו והתקנות עומדים במבחן החוקתיות. השופטת חיות סיכמה ואמרה כי:

"הערך העומד ביסוד ההסדר הסטטוטורי הקבוע בחוק להסדרת הפיקוח על כלבים וכן ביסוד חקיקת המשנה שהותקנה מכוחו, הוא ערך חשוב ועניינו בהגנה על חיי אדם ועל שלום הציבור ובריאותו. במסגרת הסדר זה בחר המחוקק להגדיר ככלב מסוכן, בין היתר, כלב השייך לגזע מסוכן ולגביו נקבעו בחוק וכן בתקנות איסורים והגבלות מיוחדים. גישה זו לפיה נקבעת מסוכנותו של כלב על פי הגזע שאליו הוא משתייך היא גישה מקובלת ורווחת בהסדרים סטטוטוריים בעולם ועל פי החומר שהוצג ניתן לומר כי יש לה ביסוס מקצועי סביר ומספק, בייחוד בהתחשב בעוצמתו של האינטרס המוגן בחקיקה נשוא העתירה, ובצורך לאתר ולנטרל מראש את פוטנציאל הנזק החמור הנשקף לציבור מנשיכתם של כלבים מסוכנים. רשימת הגזעים שקבע מחוקק המשנה בצו כמו גם האיסורים וההגבלות שנקבעו על ידו בתקנות אף הם סבירים ואינם חורגים ממתחם המידתיות המסור לשיקול דעתו."³²

(נוסיף ונאמר, כי בעת כתיבת הספר, העתירה הנזכרת לעיל הייתה תלויה ועומדת לפני בית המשפט, כפי שאכן ציינו מחברי הספר.)

אף שמחברי הספר מתארים את כל האמור לעיל, אין הם נכנסים לעובי הקורה. הספר אינו כולל דיון בשאלה המוסרית, אם ראוי שסוגי כלבים מסוימים, הנחשבים כמועדים לפורענות, יותרו להחזקה כחיות מחמד. מצד אחד, הכלב אמור להיות ידידותי לאדם ולשמש כחברו הטוב. כפי שלא

³¹ צו להסדרת הפיקוח על כלבים (התוספת לחוק), התשס"ד-2004, ס"ח 216. צו זה נקבע כתוספת לחוק להסדרת הפיקוח על כלבים, התשס"ג-2002, ס"ח 216 (להלן: "חוק הכלבים"). הסדר חקיקה נוסף הנו התקנות להסדרת הפיקוח על כלבים (יבוא והחזקה של כלבים מסוכנים), התשס"ד-2004, ס"ח 216 (להלן: "תקנות הכלבים").

³² בג"ץ 6976/04 עמותת "תנו לחיות לחיות" ואח' נ' שר החקלאות ופיתוח הכפר ואח' (טרם פורסם).

היינו מעלים על הדעת להתיר החזקת אריות ונמרים בבתי פרטיים, כך לא ייתכן שנתיר החזקת כלבים המאיימים על שלום הציבור ושלמות גופו. מצד אחר, יש להתחשב בבעלי אותם כלבים, אשר נקבעו כשייכים לגזע מסוכן. הלוא במרבית המקרים כלבים אלו מגודלים ומוחזקים משך שנים על ידי בעליהם ולא פוגעים באיש עד יום מותם. על כן נשאלת השאלה, אם נכון יהיה להטיל איסור גורף על גידולם (כפי שאכן נעשה ברשויות מקומיות מסוימות, כגון רמת השרון, שם נאסר לחלוטין לגדל ולהחזיק כלבי רוטוויילר)³³ או לחייב בסירוס ועיקור, אשר לכאורה פוגע פחות בכלבים ובעליהם. אלא שגם דרך זו בעייתית, שכן פועלה הסופי יביא למעשה לידי הכחדת גזעים אלו ממדינת ישראל. ייתכן שבכך טמונה ברכה, אם אמנם גזעים אלו מסוכנים מעצם טיבם, אלא שיתכן שיש ספק אם כל בני הגזע מסוכנים באותה המידה. בהקשר זה יש לזכור, כי חובבי כלבים גזעיים שואפים פעמים רבות להרביע את כלביהם, כדי להבטיח דור המשך, הן לשם הנאתם האישית והן לשם רווח כלכלי. בנוסף, קיימים בארץ מגדלי כלבים מקצועיים, אשר מקור פרנסתם מבוסס על אותם גזעים. ככל שהראיות על מסוכנותם האינהרנטית של הכלבים אינן ברורות, כך יש לתת משקל, לדעתנו, גם לשיקולים המתנגדים לאיסור גורף.

בנוסף, הכלבים שהיו מעורבים בתקריות האלימות שבהן נתקפו בני אדם, לא היו תמיד כלבים גזעיים, כי אם כלבים מעורבים. טענתו של יו"ר ההתאחדות הישראלית לכלבנות, אבי גולדברג,³⁴ הנה כי התקנות מחטיאות את מטרתן למגר את תופעת "הכלבים המסוכנים". התקנות מתמקדות בכלבים גזעיים, ובאופן שבו הן מנוסחות, הן אינן מאפשרות טיפול בכלבים שאינם גזעיים. ההגדרה בתקנות בנוגע לכלבים שאינם גזעיים היא "קיום דמיון בין דפוסי התנהגותו ותכונותיו הפיסיות לאלו של כלב השייך לגזע מסוכן".³⁵ קשה לראות כיצד הגדרה זאת תיושם. הכלבים הגזעיים עוברים בדיקות לפני מתן אישורי הרבעה, ובכלל זה בדיקות בריאותיות, בדיקות אופי ומבדקי התאמה לגידול. כלבים שאינם מתאימים יוצאים מהמעגל. ההקפדה על הזיווג המתאים מבטיחה המשך שושלת של כלבים גזעיים בעלי אופי נכון ולא מסוכן. לעומת זאת, כלב אשר "דפוסי התנהגותו ותכונותיו" אינם דומים לאלו של כלב מסוכן פטור, לכאורה, מעולן של הבדיקות – או ליתר דיוק, בעליו פטור – אף שהרבעתו הבלתי מבוקרת של כלב זה עלולה לגרום לצאצאים מסוכנים. כלב זה, למרות היותו מסוכן, לא ייחשב כך בדין. עוד טוען גולדברג, כי הסערה הציבורית והתקשורתית שהתעוררה בעקבות מקרי התקיפה היוותה קרקע פורייה לפוליטיקאים, המחפשים את אור הזרקורים, להתקין תקנות בלא בדיקה מקצועית ומעמיקה.

לטעמנו, יש לזכור כי בסופו של דבר בית המשפט הוא שיידרש לפרש את התקנות ואין ודאות כי הפרשנות שיתן תהיה דומה לזו שהיה נותן מגדל כלבים מקצועי. התקנות, כל עוד לא בוטלו, תקפות ולכן קשה לנבא מה תהיה פרשנות בית המשפט להן. אך מכל מקום, דיון ציבורי ודאי נחוץ.

³³ חוק עזר לרמת השרון (פיקוח על כלבים) (תיקון), התשנ"ז-1997. ראו: <http://www.animals-roof.org.il/owl/munilaw/ramathasharon-rotviller.txt>

³⁴ ראו מאמרו של אבי גולדברג, יו"ר הי"ל (ההתאחדות הישראלית לכלבנות): http://www.petnet.co.il/article/article_soc.asp?id=1011

³⁵ סעיף 1 לתקנות הכלבים, לעיל הערה 31.

סוגיה נוספת העולה בהקשר של כלבים מסוכנים, הנה הטענה הנפוצה ש"אין כלבים מסוכנים, כי אם בעלי כלבים מסכנים." בעל כלב המגדל את כלבו באלימות ובתוקפנות, ייצור ברבות הימים כלב אלים ומסוכן. לעומת זאת, בעל כלב מגזע מסוכן, אשר יקפיד על אילוף הכלב לשליטה בכוחו, ייצור כלב מגזע מסוכן, שיהיה חברותי, ידידותי ובטיחותי. חינוך הוא מילת המפתח להסדרת החזקת כלבים מסוכנים – הן של הבעלים והן של הכלבים.³⁶ דרך אפשרית להשגת מטרה זו, היא הוספת תנאי לרישיון להחזקת כלב מסוכן והוא הדרישה כי הכלב ובעליו ישתתפו וישלימו בהצלחה קורס לאילוף הכלב בידי מאלף המתמחה באילוף כלבים מגזע מסוכן. אפשר גם לבחון הטלת אחריות פלילית על בעליו של כלב מסוכן הנוהג בכלבו כבכלי נשק מסוכן ואינו עושה דבר להבטחת שלום הציבור מפניו.³⁷

מנגד, כמובן ניתן לטעון כי בכל זאת ישנם גזעים אשר אין זה ראוי כי ניטול עמם סיכון, יהיו בעליהם אשר יהיו. באנגליה, למשל, נחקקו חוקים נגד כלבים מסוכנים ב-1991.³⁸ החוק אוסר על אזרחי בריטניה לגדל, למכור או להעניק במתנה כלבים שנקבעו בחוק כמסוכנים. כלבים בריטיים משוטטים נתפסים ומועברים לרשויות, ובעליהם עשויים להישלח לכלא לחצי שנה, או לשלם קנס כספי.³⁹ בארצות-הברית אין חקיקה פדרלית, אולם ערים מסוימות, כגון טיחרס (Tijeras) בניו-מקסיקו, חוקקו חוקים האוסרים לגדל גזעים מסוימים.⁴⁰ במקומות אחרים כגון הוליווד, פלורידה וסינסינטי, אוהיו חוקקו חוקים אשר מגבילים את החזקתם של הגזעים שהוגדרו כמסוכנים.⁴¹ יש הרואים בחוקים אלו, אשר מטילים הגבלות על גידול סוגים מסוימים של בעלי חיים, חוקים הפוגעים בזכויות חוקתיות הן של שוויון והן של הליך הוגן.⁴² נטענת טענת הפליה בין בעלי כלבים שלא הוכרזו כמסוכנים לבין בעלי כלבים שהוכרזו כמסוכנים. הפגיעה בהליך ההוגן נגרמת, כך נטען, משום שהחקיקה בעניין מונעת בפועל על ידי התקשורת שמצאה בגזע מסוים עניין, בלא בחינה יסודית של הגזע הנדון ושל גזעים אחרים מוכרים פחות. פגם הליכי נוסף נטען כלפי אמינותן של הסטטיסטיקות המתאיימות לקבוע מיהו "הכלב המסוכן," משום שבסטטיסטיקות אלו ידוע מספר הנשיכות אך אין

³⁶ מאמרים רבים דנים בסוגיה זו. לפיהם הדרך הראויה להתמודד עם סוגיית תקיפת הכלבים המסוכנים הנה דווקא בחינוך הכלב ובעליו, וכן בחינוך ההורים להשגיח טוב יותר על ילדיהם. ראו: <http://www.sathy.fi/SATHY-> <http://forums.nana.co.il/Article/?ArticleID=203012&sid=60;documents/Fakta13.pdf> ; <http://www.mja.com.au/public/issues/aug4/thompson/thompson.html> ; <http://www.unipr.it/arpa/facvet/annali/1999/bertani/bertani.htm>

³⁷ להרחבה של טיעונים אלו ראו: <http://www.nfc.co.il/archive/0017-D-7869-00.html?tag=15-24-58>

³⁸ Dangerous Dog Act 1991 (c.65), ראו:

The Dangerous Dogs (Amendment) Act 1997, ראו: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1991/Ukpga_19910065_en_1.htm ; <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1997/1997053.htm>

³⁹ במשך עשור שנים מאז חוקק החוק הבריטי, הועמדו לדין 838 בעלי כלבים, 489 מתוכם הורשעו. שלושה נשלחו למאסר ועל היתר נגזרו קנסות. מבדיקה שנערכה לאחר שהתקבל החוק, התברר ששיעור נשיכות הכלבים ירד בשיעור מזערי בלבד מ- 73.9% ל- 73.1%. ראו: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2934235,00.html>

⁴⁰ L. Marmer, "The New Breed of Municipal Dog Control Laws: Are They Constitutional?", 53 U. Cin. L. Rev. 1067 (1984)

⁴¹ .Cincinnati, Ohio, mun.code sub section 701-25 (1983); ollywood, Fla., code sub section 6-25 (1980)

⁴² Marmer, לעיל הערה 40.

מדד מדויק באשר לאוכלוסייה שאליה משתייך הכלב הנושך.⁴³ מחקרים אלו מראים כי לו הייתה התוקפנות מאפיין גנטי, הרי מאפיין זה היה צריך להופיע בשני המינים - זכרים ונקבות. ברם הנתונים מלמדים, שרוב התקיפות נעשו על ידי כלבים זכרים עד גיל שנתיים.⁴⁴ נראה אפוא שגם בעניין זה עיונים במשפט המשווה היו יכולים לשפוך אור נוסף על הסוגיות החשובות שאותן הספר מציג. מכל מקום, ציון הטענות לכאן ולכאן ודאי היה מעשיר את הדיון ותורם נדבך נוסף למידע החשוב והבהיר המצוי בספר. עם זאת, סביר להניח כי המחברים נמנעו מלהציג את המשפט ההשוואתי, משום שהספר נועד בעיקרו לבעלי כלבים בישראל ולא לקהל המשפטנים.

לסיום חלק זה נעיר כי לצד הדיון בהסדרים המצויים בחוק, מתבקש לדעתנו גם דיון בבעיית האכיפה של חוקים, כגון הדרישה כי כלב מסוכן ברשות הרבים יוחזק בידי אדם בן 18 שנים ומעלה או הדרישה כי אורך רצועת הכלב לא יעלה על 2 מטרים.⁴⁵

ד. הכלב בשירות המדינה

המחברים מייחדים שני פרקים לסוגיית הכלבים בצה"ל, בשירות המשטרה ובשירות בתי הסוהר. בפרקים אלו ניתן למצוא סקירה מקיפה של מקומם של כלבים בשירותי הביטחון השונים: בגילוי מוקשים, בשמירה על מתקנים צבאיים, בהכשרת לוחמים וכלבים יחד לפעולות מבצעיות, בגילוי סמים מסוכנים, באבטחת בתי סוהר ובהשתתפות במשימות חילוץ והצלה.

הספר מתאר את הליכי המיון והאימונים הקפדניים הן של הכלבים והן של מפעיליהם. ברי מהתיאור בספר, כי הכלב זוכה ליחס של כבוד והערכה מצד שירותי הביטחון השונים. כלבים שמקפחים את חייהם במהלך שירותם הצבאי זוכים להלוויה צבאית על פי כל כללי הטקס ונטמנים בבית קברות לכלבים לוחמים.

בנוסף, יש אזכור בספר לתחום המתפתח בשנים האחרונות בשירות בתי הסוהר והוא שיקום אסירים וטיפול בהם בעזרת בעלי חיים.

סקירה זו תורמת מידע חשוב לקהל הישראלי, ובהעמידה את הכלב במרכז התמונה מעניקה לו התייחסות שהוא אינו זוכה לה בדרך כלל. אלא שגם בהקשר זה היו מחברי הספר נאמנים לגישתם ובחרו שלא להתייחס לרובד הנורמטיבי. כך למשל, אין הספר מעלה את השאלה, אם ראוי ומוסרי להשתמש בבעלי חיים לצורכי ביטחון המדינה. ככל הנראה לא מתעוררת כל בעיה מוסרית עם כלבים שהמדינה אינה מסכנת את חייהם, כגון במשימות גילוי סמים, אך לא כך הדבר כאשר מדובר במשימות מסוכנות מעצם הגדרתן, כגילוי מוקשים. אף פעולות הנדמות לנו כבטוחות במחשבה ראשונה, עשויות להיות מסוכנות ביותר – מחבל המנסה לחדור למתקן צבאי לא יימנע מלפגוע בכלבי

⁴³ ראו לעיל הערה 36.

⁴⁴ שם, וראו גם: <http://usuarios.lycos.es/federacioni/ingles6.html>.

⁴⁵ סעיף 5 לתקנות הכלבים, לעיל הערה 31.

השמירה, כדי להקל את פעולתו. מנגד, ניתן לטעון כי כלבים הנם בני גיוס כאנשים, ולפיכך כפי שמסכנים את חיי החיילים, ניתן לסכן גם את חיי בעלי חיים (ויש שיאמרו – קל וחומר).

עם זאת, בסוג טענות זה חבויה גם ההכרה בכך שלמסכנים עצמם בעבור בטחון המדינה מגיעה לכל הפחות הכרה. התנאים להם זוכים הכלבים אשר בשירות המדינה מצטיירים בספר כטובים ביותר ואין זה בלתי סביר להניח, כי למערכות יחסי הציבור של מוסדות הביטחון השונים יש יד בדבר. בפועל, קשה לדעת בוודאות אם המצב אכן אידיאלי. ראשית, יש לתת את הדעת לתופעות לוואי העוללות להיווצר, כתוצאה מ"תנאי השירות". דוגמה לתופעת לוואי אפשרית שכזו, היא בידודם של הכלבים: חלק מן הכלבים, כדוגמת אלו המשמשים לאבטחת מתקנים צבאיים ובתי סוהר, מוחזקים במלונה מבודדת, המרוחקת מרחק קבוע מהמלונות הסמוכות.⁴⁶ כידוע, כלב הוא חיה הזקוקה לחברה ובטבע מנהלת את חייה במסגרת חברתית או משפחתית כזו או אחרת.⁴⁷ אין בידנו מידע ישיר בדבר מצבם הפיזי של הכלבים המוחזקים על-ידי מוסדות הביטחון,⁴⁸ ולכן נסתפק בהעלאת השאלה אם ראוי כי ייעשה שימוש כזה בכלב, שהנו למעשה חיה חסרת ישע, שאינה מבינה את הסיכון הכרוך בשירותה את המדינה.

השימוש בכלבים אולי נובע מאותה תפיסה, שאין לבעלי החיים זכויות, וכל עוד השימוש משרת את טובת האדם ורצונותיו, ניתן לבטל את זכות הכלב לחיים ולשלמות הגוף. נושא זה מעורר אף הוא את הצורך בדיון מוסרי על קיומן או היעדרן של זכויות הכלב במשפט הישראלי, כמפורט בפרק הראשון.

ה. הכלב ודיני הנזיקין

הספר מאיר את עיני הקוראים ברשימה בהירה של עוולות הנזיקין שבעל הכלב עלול להתחייב בהן. תחילה ניתנת סקירה כללית של אחריות בעל הכלב להיזק לגוף ולרכוש שנגרם, אף אם לא הייתה התרשלות מצדו, וכן סקירה של ההגנות העומדות לרשותו מפני הטלת אחריות נזיקית. בהמשך, המחברים עורכים בחינה מקיפה של הטלת האחריות בעולת הרשלנות על בעל הכלב בהקשרים שונים. מתוארת, למשל, סיטואציה של כלבים התוקפים בחבורה, ובעקבותיה האחריות הנזיקית מוטלת על בעלי הכלבים שזוהו בלבד, אף אם הנזק נגרם גם על ידי כלב נוסף שזהותו ובעליו אינם ידועים. הספר ממשיך בהצגת עוללת המטרד, עוללת הפרת חובה חקוקה ועוללת הסגת גבול.

המחברים ייחדו לתחום דיני הנזיקין והשלכותיו על הכלב תשומת לב רבה. הדיון המעמיק והמפורט בנושא זה, יותר מבכל נושא אחר, מציג לפני הקוראים תמונה מקיפה. ככל הנראה הסיבה להתמקדות זו נעוצה בכך שמרבית המגע עם החוק אצל בעלי כלבים, שהנם קהל היעד של הספר,

⁴⁶ יש לציין, כי בשירותבתי הסוהר עבודת הכלבים מתבצעת בזוגות, אולם הסיבה לכך אינה מניעת בדידותם, אלא השגת תפוקה טובה יותר מהכלבים. ראו: http://www.ips.gov.il/Files/Adv/Adv_272.pdf.

⁴⁷ ה' מנדלסון וי' יום-טוב, **החי והצומח של ארץ ישראל**, כרך 7, בעמ' 180.

⁴⁸ לעניין זה ראו כתבה המציגה באור חיובי את יחידת הכלבנים של חיל האוויר ואת התגובות הסותרות המצורפות לה: <http://www.nrg.co.il/online/35/ART/984/324.html>.

קשור בתביעות נזיקיות. כפי שהצגנו בהקדמה להארה זו, הספר **משפט הכלב** משתייך, במידת מה לז'אנר ספרי "העזרה העצמית" המעניקים גם לקוראת שאינה משפטנית תובנות משפטיות. התמקדות זו בדיני הנזיקין עולה בקנה אחד עם מטרת כתיבת הספר, לשמש כספר הדרכה לבעל הכלב המצוי, ובכך להפוך את המשפט נגיש יותר לכלל הציבור. ניתן לראות בכך אף ניסיון מצד המחברים להעניק ייעוץ מונע, כדי שקוראי הספר שאינם משפטנים לא יאלצו לפנות לעורכי הדין על כל צעד ושעל, כדי לברר כיצד להימנע מתביעה משפטית בנזיקין. בדרך זו – של תיאור הסיטואציות שבהן עשוי בעל הכלב למצוא עצמו חייב בנזיקין – ייתכן שניתן יהיה לחסוך מלכתחילה התדיינות משפטית, הדורשת את שירותיו של עורך הדין וכמובן, את קרות הנזק עצמו.⁴⁹ הספר יכול למצער להעצים את הקוראים שאינם משפטנים, בבואם בשלב כלשהו לקבל ייעוץ משפטי, ולהפוך החלטותיהם בנוגע לכלבים למושכלות יותר.

1. חיות אדם

הפרק הן בפלילים סוקר בהרחבה את הסדרי החקיקה המטילים אחריות פלילית על האדם בהקשר של החזקת כלבים. בפרק זה, בדומה לפרק הן בדיני הנזיקין, המחברים מבקשים להעניק לקוראים את המידע הדרוש כדי להימנע מעימות עם החוק בכל הנוגע לכלביהם. תחילה, המחברים מבהירים מהו הגבול שמעבר לו התנהגות רשלנית מצד בעל הכלב בהחזקתו עולה כדי עבירה פלילית.⁵⁰ בהמשך דן הפרק באחריות פלילית לפי פקודת הכלבת⁵¹ וכן בעבירות נוספות הקשורות בהחזקת כלבים כגון: החזקת כלב בלא רישיון,⁵² אי-חיסונו של כלב⁵³ והחזקה של כלב מסוכן בניגוד לחוק.⁵⁴

סופו של הפרק מוקדש לסוגיה של בני אדם הפוגעים בכלבים והדינים החלים עליהם. בחלק זה המחברים עורכים רשימה של סעיפי החוקים השונים המתייחסים לפגיעה בכלבים ולסנקציות הנלוות לה.⁵⁵ המחברים מציינים כי במהלך השנים האחרונות החלו בתי המשפט להחמיר בעונשיהם של עבריינים הפוגעים בכלבים.⁵⁶ עם זאת, הספר בחר שלא לעסוק בעונשים שבתו המשפט מטילים על

⁴⁹ להרחבה בסוגיית האחריות בנזיקין למעשיו של הכלב על פי משטרי האחריות השונים בנזיקין וכן להשוואה לאחריות במשפט הפלילי ראו: ע' דרורי, "על אופיה של האחריות הנזיקית – האחריות לנזקי כלב" **הפרקליט** 46(2) (2002), 384-424.

⁵⁰ חוק העונשין, התשל"ז-1977, ס"ח 322, סעי' 338(6).

⁵¹ פקודת הכלבת, לעיל הערה 9.

⁵² תקנות הכלבת [רישוי וחיסון], התשל"ד-1974, ק"ת 723, תקנה א1.

⁵³ שם, תקנה 2.

⁵⁴ סעיף 11(א) או (ב) לחוק הכלבים, לעיל הערה 31.

⁵⁵ חוק העונשין, לעיל הערה 50, סעיפים: 397, 451, 457, 460. וגם: חוק צער בעלי חיים (ניסויים בבעלי חיים), לעיל הערה 18, סעיף 23. וגם: חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים), לעיל הערה 9, סעיף 17.

⁵⁶ לדוגמה: ת"פ 614/99 **מדינת ישראל נ' יעקב קריף** (לא פורסם), ת.פ. 2420/03 **מדינת ישראל נ' אחמד שאמי** (טרם פורסם). בנוסף, יש לציין כי המגמה להחמרת ענישתם של הפוגעים בבעלי חיים ניכרת אף בניסיונות לתקן את דברי החקיקה בכנסת. לדוגמה, הצעת חוק, שמטרתה החמרת הענישה של מתעללים בבעלי חיים ושעברה עד כה בקריאה ראשונה: הצעת חוק צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (תיקון מס' 3) (הגדלת קנסות), התשס"ה-2005. ראו:

<http://www.knesset.gov.il/laws/heb/template.asp?type=3>

הפוגעים בבעלי חיים בכלל ובכלבים בפרט, אשר הנם קלים, ולעתים קלים מאוד, בהתחשב בעצמת הפגיעה ובאכזריותה.⁵⁷

ההתייחסות שלה זוכה הצד השני של המטבע – אחריותם הפלילית של בני אדם הפוגעים בכלבים – הנה דלה יותר, בייחוד לעומת הדיון המקיף שזוכים לו נושאים אחרים בספר, כגון דיני הנזיקין, שלהם מיועדים כחמישה פרקים. לדעתן של מחברות הארה זו, דווקא נושא חשוב זה, ראוי היה שיזכה להתייחסות רצינית ורחבה יותר הכוללת חקר הרציונלים המונחים בבסיס האיסור לפגוע בבעלי חיים לרבות כלבים. האם העובדה שהכלב מסוגל לחוש כאב וסבל עומדת ביסוד האיסור, דבר המעלה פעם נוספת את סוגיית זכויותיו של הכלב? או שמא התכלית הנה דווקא ההגנה על האינטרס הכלכלי של הבעלים? כאמור, הספר נועד לקהל בעלי הכלבים ולא למפרי חוק (המגן על בעלי חיים) פוטנציאליים; סביר שהנחת המוצא של כותבי הספר הייתה שקוראי הספר משתייכים לקבוצה המתנגדת להתעללות בבעלי חיים, וייתכן שמכאן נובע האזכור הקצר שלו זכה נושא הפגיעה בכלבים.

ז. סיכום

בביקורת ספרותית זו בחנו את הספר **משפט הכלב** אשר נכתב על ידי השופטים (בדימוס) צבי טל ושולם ברנר. הספר מאגד את הדינים במשפט הישראלי העוסקים בקשר שבין הכלב ובעליו לבין החברה ושאר בני האדם. בסגנון כתיבתו, ספר זה משתייך לז'אנר ההולך ונעשה נפוץ – ספרי "העזרה העצמית". ז'אנר זה מתאפיין בכתיבה עממית אשר מובנת גם לאדם שאינו בעל השכלה מקצועית משפטית. סגנון ספרותי זה מקרב למעשה את המשפט, שהיה בעבר רם ונישא מעם, ובימינו כולל מונחים טכניים רבים, אל האזרח הקטן. בכך מסייעת ספרות זו למשפט להיות נגיש וזמין לכל דורש.

עם זאת, ולהבדיל מספרי "העזרה העצמית" המקובלים, הספר **משפט הכלב** אינו מתמקד בתחום משפטי ספציפי כגון דיני תאגידים או דיני עבודה, כי אם מעמיד באור הזרקורים את הכלב ומרכז סביבו את כל הדינים הרלוונטיים. בכך ייחודו. ספר זה גם אינו מתיימר להחליף את עורך הדין, כדרכם של שאר ספרי "העזרה העצמית", אלא נועד לשמש לבעלי הכלבים כמעין ספר הדרכה על הזכויות והחובות הנלוות למעמד זה. שוני נוסף בין הספר **משפט הכלב** לבין יתר ספרי הז'אנר, נעוץ בכך שלרוב, ספרים אלו דואגים להדריך את הקורא המעוניין, צעד אחד צעד, כיצד להגשים מטרה כלשהי. הספר **משפט הכלב** אינו מכונן למטרה ספציפית, אלא מעוניין להעניק לקורא תמונה כללית בכל הנוגע לקשר בין הכלב למשפט. יש להוסיף כי מטרת הספר, כהגדרתה על ידי המחברים בהקדמה, הנה אף לסייע למשפטנים, ולא אך ורק לבעלי הכלבים. על כן התייחסנו אף לנושאים ולסוגיות מנקודת המבט המשפטית ולא רק מזווית מבטו של בעל הכלב.

⁵⁷ כך, למשל, בת"פ 7750/04 מדינת ישראל נ' קובאץ יהודה (טרם פורסם) הנאשם השליך מחלון דירתו את כלבתו במהלך ויכוח עם חברתו. בית משפט השלום בתל-אביב גזר על הנאשם שישה חודשי מאסר על תנאי וקנס בסך 10,000 ₪. יש לשים לב, כי במקרה זה מדובר בעונש, הנחשב כבד יחסית לעבירה ממין זה. אולם כאשר שוקלים את חומרת ההתאכזרות (השלכה מחלון של יצור חי ונושם) לעומת מהות העונש (קנס כספי בלבד ובלא שהות במאסר), נראה כי עונש זה אינו כה כבד. זאת בייחוד בהתחשב בכך שהעונש המרבי בגין עבירה של איסור התעללות בבעלי חיים הוא 3 שנות מאסר. בנוסף, לרוב העונשים קלים באופן משמעותי מעונש זה. אדם אחר, שאף הוא זרק את כלבו מחלון ביתו והרגו, נקנס, למשל, ב-300 ₪ בלבד. ראו: <http://news.walla.co.il/?w=/5/192485>

בביקורת זו בחרנו להתמקד בחמש סוגיות, אשר לדעתנו הן החשובות ביותר ובעלות השלכות על הכלב, בעליו והחברה כאחת: הבעלות על הכלב וזכויותיו, כלבים מסוכנים, הכלב בשירות המדינה, הכלב ודיני הנזיקין והשלכת המשפט הפלילי על הכלב – הן מהפן המטיל אחריות על בעליו והן מפן ענישת הפוגעים בו.

מחברי הספר התמקדו בעיקר במשפט המצוי בישראל ובפועלם יצרו סקירה ייחודית, מקיפה ובהירה. עם זאת, לטעמנו, לא די בכך. לצד סקירת החוק נחוצה בחינת הרציונלים המונחים בבסיסו ונחוץ פירוט הגישות המשפטיות החלופיות, אף אם הן אינן אלו המקובלות. כאשר המחברים דנים, למשל, בזכויות בעלי החיים בכלל ובזכויות הכלבים בפרט, נותרנו עם התחושה כי פירוט התפיסות השונות הקיימות באשר למעמד המשפטי היה מעשיר את הדיון. הדברים נכונים גם באשר לדיון בהיגיון המונח ביסוד האיסור לפגוע בבעלי חיים. הספר וקוראיו היו, לטעמנו, יוצאים נשכרים לו היה כולל גם השוואה למצב המשפטי במדינות נוספות בעולם לעניין זכויות בעלי החיים ומעמדם במשפט. לבסוף, משמעותה של הבחירה לעסוק במצוי – בצורה בהירה ושווה לכל נפש – היא כי נעדר מקומו של הדיון במשפט הרצוי ובביקורת על הקיים, ובכלל זה ביקורת באשר לאכיפת הכללים הנזיקיים והפליליים.

ייחודו של הספר טמון גם בכך שמחבריו – שופטים בדימוס – נמנעים בעקיבות מאמירה אישית, החושפת את דעתם. הם אינם מחנכים או מדריכים את קוראי הספר בקולם שלהם, מלבד תרגום החוק ללשון השווה לכל נפש. לגישתנו, דעת שופט הייתה ראויה להישמע באשר למגוון השאלות המוסריות-ערכיות הרלוונטיות. ייתכן שהמחברים נמנעים מהבעת ביקורת ודעתם האישית, בשל תפקידם כשופטים, אשר הגיעו מתוך המערכת שעליה הם כותבים בספרם. אפשר שמשום כך, למשל, החליטו שלא לבקר את המערכת האוכפת את החוקים השונים.

הספר משיג את מטרתו להעניק לקוראים את כל המידע הנחוץ להם כבעלי כלבים, המעוניינים לדעת את מערך הזכויות והחובות שאותו "רכשו" ביחד עם כלבם. הספר גם מצליח להדריך את בעלי הכלבים כיצד להימנע ממרבית המצבים המשפטיים שאליהם הם עלולים להיקלע, בדיני הנזיקין או העונשין. כאמור, הספר כתוב בשפה ברורה, המאפשרת נגישות רבה לכל המתעניין. פרק "הכלב במקורותינו" ופרק הזוטות – הנמצאים בסוף הספר ומתארים מקרים ואנקדוטות, החורגים מן ההיבט המשפטי – מעצימים אף הם את התחושה כי מדובר בספר שמטרתו להציג תחום חשוב זה בדרך מעניינת ושובת לב. מעניין לבחון אם סוג כזה של כתיבה משפטית-פופולרית יקנה לו אחיזה במקומותינו, ומה יהיו מאפייניו. האם יהווה **משפט הכלב** נקודת ציון בהתפתחות ז'אנר זה?